

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบางหัวเสือ จังหวัด
สมุทรปราการ ตามแนวคิดพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง
The Product Development Approach of Banghuosueo
Community, Samut Prakan Province Following the
Sufficiency Economy Philosophy

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อมรรัตน์ อนันต์วราพงษ์
สาขาวิชาการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาไทย คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ
Assist.Prof.Dr.Amornrat Anunvrpong
Thai Folk Wisdom Product Development Devison, Faculty of
Liberals Arts, Rajamangala University of Technology Krungthep
E-mail: dao517@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ (Quantitative and Qualitative Research) รวมทั้งระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพื่อเพิ่มความหลากหลายและสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่า

สูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ชาวบ้านสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางหัวเสือ คณะทำงานโครงการรักษป่า สร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เอกสาร แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต แบบประเมินความพึงพอใจ การสนทนากลุ่มย่อย การจัดเวทีประชาคม และการถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนบางหัวเสือ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ ขาใบขลุ่ ลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ ได้แก่ น้ำมันหม่องนวดสมุนไพร และกลุ่มผลิตภัณฑ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ การออกแบบสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ คือ รูปแบบหัวเสือเพื่อนำไปผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่อไป ความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้ง 6 อย่าง พบว่า ลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง น้ำมันหม่องนวดสมุนไพร และแบบสัญลักษณ์อยู่ในระดับมาก ส่วน ขาใบขลุ่ และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการประชุมวิพากษ์แนวทางการพัฒนาชุมชนบางหัวเสือ พบว่า ผู้เข้าร่วมการประชุมลงมติถึงความเป็นไปได้ในการนำไปผลิตต่อยอดพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ บรรจุภัณฑ์ขาใบขลุ่ บรรจุภัณฑ์น้ำอัญชันพร้อมดื่ม และบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร และสมาชิกชุมชนมีความต้องการฝึกอบรมผลิตภัณฑ์ยาหม่องนวดสมุนไพร เพื่อนำไปใช้ในกลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพบางหัวเสือ เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการซื้อยาหม่องนวด โดยใช้วัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น และสามารถนำไปจำหน่ายให้กับลูกค้าที่มาใช้บริการ อีกทั้งยังสามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปเป็นวิทยากร การศึกษานอกระบบ ถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นที่สนใจ เป็นการแบ่งปันระหว่างชุมชน และสร้างเครือข่ายเพื่อการความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน, ชุมชนบางหัวเสือ, เศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This research is qualitative and quantitative research including methods of participatory action research (PAR). The purposes of the present research were to study on an approach of promotion and product development follow up the self-sufficiency economy philosophy, and building carrying capacity for product development and transfer technology to the community for increase product variety and create high-value products by using local raw materials. The samples used in this research were citizens, a group of members of Banghuosueo community enterprise and committee of Forest Conservation Project: creating the 84 Sufficiency Sub-districts. The research tools used consisted of documents, interviews and observation form, a satisfaction survey, small group discussion, the community forum and technology transfer workshops on community enterprise. The results showed that the Product development requirements of the community divided into three groups such as the first group was packaging group: the Betel tea, Thai herb balls, Star fruit soap and Asian pigeon wings flower juice. The second group was product group: Thai herb body massages balm and the third group was media for public relations group: logo design for public relations as a tiger's head symbol. The satisfactions of product development in all six kinds showed that Thai herb balls, Star fruit soap, Thai herb body massage balm and logo design were highly satisfied while the Betel tea and Asian pigeon wings

flower juice were highest level. The results of criticism meeting on community development approach found that the participants of the meeting to vote on the possibility of bringing further development to produce packaging were the Betel tea package, ready to drink Asian pigeon wings flower juice package and Thai herb balls package. Moreover, community members were demanding training products Thai herb body massage balm to be used in Banghuosueo massage healthcare enterprises because to reduce the cost of buying a massage balm by using locally available raw materials and can be sold to customers who use the service as well. Furthermore, they can apply the knowledge gained to be a guest speaker for Non-formal education, distributed to other communities of interest. The sharing between communities and create a network for sustainability.

Keywords : Product Development Approach, Banghuosueo Community, Sufficiency Economy

บทนำ

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับสังคมไทยในปัจจุบันกอบกรบกันในห้วงเวลาที่ประเทศชาติกำลังเผชิญปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ และประชาชนทุกระดับ ประสบปัญหาต่างๆ ปัญหาหนึ่งที่ประชาชนระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศถูกรุมเร้าคือปัญหาความยากจน รัฐบาลจึงได้ประกาศสงครามกับความยากจน โดยได้แถลงนโยบายต่อรัฐสภาว่า จะจัดให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เพื่อให้แต่ละชุมชนได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะเข้าช่วยเหลือในด้านความรู้สมัยใหม่ และการบริหารจัดการเพื่อเชื่อมโยงสินค้าจากชุมชนสู่ตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศด้วยระบบร้านค้าเครือข่ายและอินเทอร์เน็ต เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการพัฒนาท้องถิ่น สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ด้วยการนำทรัพยากรภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาด ทั้งในและต่างประเทศ (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่, 2556) การแก้ปัญหาดังกล่าวอยู่บนพื้นฐานปรัชญา“เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า 30 ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร

ต่อกรณีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรู้ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียรมีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550)

ชุมชนบางหัวเสืออยู่ในเขตการปกครองของเทศบาลเมืองป่าเจ้าสึงพราย อำเภอพระประแดง ตั้งอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำเจ้าพระยา และอยู่ทางส่วนเหนือก่อนมาทางตะวันตกเล็กน้อยของจังหวัดสมุทรปราการ ติดจังหวัดกรุงเทพมหานคร แบ่งการปกครองออกเป็น 14 ชุมชน เดิมตำบลบางหัวเสอมีชื่อเรียกว่า “บางศิระเสอ” จากประวัติการสร้างวัดบางหัวเสือ สันนิฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นปี พ.ศ. 2300 สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ดังนั้นบางหัวเสอน่าจะอายุมากกว่า 250 ปี (คณะกรรมการโครงการรักษป่า สร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียง, 2555) ชุมชนบางหัวเสอมีลักษณะเป็นกิ่งสังคมเมืองและสังคมชนบท อาชีพส่วนใหญ่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้การดำรงชีวิตมีวิถีชีวิตต่างคนต่างอยู่ เพราะปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนมีน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลักรับจ้างทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะจังหวัดสมุทรปราการมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมาก เฉพาะในตำบลบางหัวเสอมีโรงงานตั้งอยู่ในตำบลประมาณ 5 แห่ง ส่วนอาชีพรอง ได้แก่ ค้าขาย ธุรกิจส่วนตัว รับราชการ และรับจ้างทั่วไป (อมรรัตน์ และคณะ, 2555)

ชุมชนบางหัวเสือได้เริ่มกำเนิดตลาดน้ำ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญาไทย อยู่ในวัดบางหัวเสือ ที่เพิ่งจะสร้างได้เพียง 13 ปีเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้รับยกให้เป็นวัดของการท่องเที่ยวประจำจังหวัดสมุทรปราการวัดหนึ่ง วัดบางหัวเสือ และชุมชนบางหัวเสือ ได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่พัฒนาสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางภูมิปัญญาไทยของจังหวัดสมุทรปราการ โดยประชาชนมีคุณภาพชีวิตตามแนวทางหลักเศรษฐกิจพอเพียง ในปัจจุบันตลาดน้ำบางหัวเสือได้พยายามสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน เพื่อเกิดความเข้มแข็งในทางเศรษฐกิจ แต่การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่าผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายนัก รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้า บรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ไม่สวยงาม ไม่ดึงดูดความต้องการของลูกค้า ตลอดจนขาดฉลากและตราสินค้าที่รับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ ขาดตราสัญลักษณ์หรือตราสินค้าของผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ขาดเทคโนโลยีในการแปรรูปวัสดุที่มีในท้องถิ่น ทำให้พัฒนาผลิตภัณฑ์ไม่เต็มศักยภาพ ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี การจำหน่ายจึงอยู่ในวงจำกัด และยังไม่มีการจัดการสินค้าและการจัดจำหน่ายอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเพื่อให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลภายนอก (อมรรัตน์ และคณะ, 2555)

การดำเนินการตามแผนยุทธศาสตร์จังหวัดสมุทรปราการ อาศัยการขับเคลื่อนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการรวมกลุ่มกันในระดับชุมชนท้องถิ่น มีการประชุมวางแผน กำหนดแนวทางการดำเนินงานการเรียนรู้และความสามารถในการจัดการของชุมชน แต่งตั้งวิทยากรกระบวนการระดับหมู่บ้านและจัดทำฐานข้อมูล ร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการวิทยากรกระบวนการจัดเวทีประชาคมกลางของหมู่บ้าน จัดทำแผนปฏิบัติการถ่ายทอดความรู้ สืบค้นแนวทางและการรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาและปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไปเน้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (คณะกรรมการโครงการรักษ์ป่า

สร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียง, 2555) ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า สามารถดำเนินงานให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยอาศัยพลังศักยภาพการรวมตัวกันขององค์กรชาวบ้านเป็นกลไกในการผลิตในระบบเศรษฐกิจได้ (นุกูล และคณะ, 2543)

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม มีการวางแผนการพัฒนาอาชีพบนพื้นฐานของการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชน โดยได้นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินงานให้ชุมชนมีศักยภาพในการผลิต รวมถึงมุ่งให้มีการประสานงานเชื่อมโยงระหว่างภาครัฐและชุมชนอย่างบูรณาการในการส่งเสริมงานผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม จากสถานะที่ประเทศกำลังประสบปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญและคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย และได้เล็งเห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหาวิกฤตดังกล่าวโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม การเชื่อมต่อไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยมีผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นจุดขาย พัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง ตลอดจนการสร้างจิตสำนึกอันดีงามของคนในชุมชนเพื่อก้าวไปสู่การเพิ่มมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจ (Value Added) ให้ประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

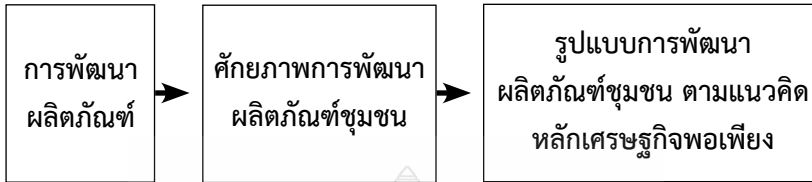
- 1) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง
- 2) เพื่อสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน เพิ่มความหลากหลาย และสร้างผลิตภัณฑ์มูลค่าสูงและใช้วัตถุดิบภายในท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้วิธีการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยศึกษาถึงศักยภาพ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตามความคิดเห็นของชุมชนบางหัว เลือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ รวมทั้งระเบียบวิธีการวิจัยเชิง ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory action research: PAR) ของชุมชน เพื่อศึกษารูปแบบการส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนตามแนวคิด หลักเศรษฐกิจพอเพียง และการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ชุมชนและการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบางหัวเลือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถประกอบเป็นอาชีพ ด้วยการพึ่งพาตนเองนั้น พื้นฐานที่สำคัญจำเป็นต้องให้ชุมชนรู้จักศักยภาพของตัวเอง รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการให้ชุมชนทำการ วิเคราะห์ตนเอง เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหา โดยการรู้จักแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสที่เป็นไปได้ อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ ด้วยตนเอง โดยมีจุดเน้นที่การพึ่งพาตนเอง และใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำเองใน ชุมชน พร้อมทั้งมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชนเพื่อเพิ่มความหลากหลาย ของผลิตภัณฑ์ กระบวนการวิจัยอยู่บนพื้นฐานกรอบแนวคิดเรื่องการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ ความมีส่วนร่วมของชุมชน และความเข้มแข็งของชุมชน ภายใต้ทฤษฎี หลักเศรษฐกิจพอเพียง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

1) ขอบเขตด้านกลุ่มเป้าหมาย

ประเด็นการศึกษา รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณ์ท์ชุมชนและการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณ์ท์ชุมชนและการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางหัวเสือ ได้แก่ กลุ่มนวดสุขภาพบางหัวเสือ และกลุ่มวิสาหกิจผลิตภัณ์ท์ของใช้ในครัวเรือนจำนวน 8 คน ผู้เข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการ 30 คน

การสำรวจความพึงพอใจต่อผลิตภัณ์ท์ชุมชนต้นแบบ คือ ชาวบ้านชุมชนบางหัวเสือ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสมุทรปราการ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวตลาดริมน้ำบางหัวเสือ จำนวน 50 คน ต่อการสำรวจผลิตภัณ์ท์ต้นแบบ 1 ตัวอย่าง

การวิพากษ์ผลิตภัณ์ท์ต้นแบบทั้ง 6 อย่าง ผู้ให้ข้อมูล คือ ชาวบ้านชุมชนบางหัวเสือ 60 คน และคณะทำงานโครงการรักษ์ป่า สร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง จากบริษัทการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยจำกัด (มหาชน) จำนวน 3 คน

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในลักษณะการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในพื้นที่ การศึกษาเน้นการกระตุ้น ส่งเสริม และพัฒนาทรัพยากรคน ชุมชน องค์กรและเครือข่าย เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ พุดคุยปรึกษา โดยจัดกิจกรรมที่เน้นการแสวงหาความรู้ ภูมิปัญญา ข้อมูล ข้อเท็จจริง ส่งเสริมการใช้กระบวนการทางปัญญาเพื่อพัฒนา การปฏิบัติ การทำ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยใช้ คำถามปลายเปิด (Open-ended Questions) การสนทนากลุ่ม จัดเวที/ประชุม เชิงวิพากษ์การร่วมวางแผนกับชุมชนและกลุ่มอาชีพ คัดเลือกแนวทางการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบ มีการสังเกตและสะท้อนข้อมูล นำไปวางแผนปรับปรุง พัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะวิจัยเชิงปฏิบัติการ และจัดถ่ายทอดเทคโนโลยี เชิงปฏิบัติการกลุ่มผู้ผลิตชุมชน เน้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ตามวิถีภูมิปัญญา ท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งผู้วิจัยใช้การบันทึกข้อมูล โดยการจดบันทึก และบันทึกเทป ในส่วนของข้อมูลที่เป็นเอกสาร จะมีการศึกษา ค้นคว้า หาความรู้ เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยแบ่งเป็น หมวดหมู่ ตีความข้อมูล อธิบายความหมาย ตารางแจกแจงสถิติอย่างง่าย คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและสร้างข้อสรุปด้วยวิธีการบรรยาย

ผลการวิจัย

แนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบ้านบางหัวเสือ

จากการสัมภาษณ์ถึงจุดประสงค์หลักของชาวบ้านชุมชนบางหัวเสือ ต่อการผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน พบว่าเพื่อเป็นการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาทำให้ เกิดมูลค่าเพิ่ม ลดต้นทุนเครื่องอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ทำให้ประหยัด ค่าใช้จ่าย เป็นการประกอบอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ เป็นการส่งเสริมความสามัคคี ในชุมชน และเป็นกิจกรรมที่ช่วยปรับบุคลิกภาพของชาวบ้าน สร้างความมั่นใจ และทำให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี สมาชิกในชุมชนบางหัวเสือนั้นมีความต้องการ

การพัฒนาผลิตภัณฑ์แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มบรรจุภัณฑ์ ได้แก่ ซาไบชูลู ลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์ ได้แก่ มันทม่องนวดสมุนไพร และกลุ่มผลิตภัณฑ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ได้แก่ สัญลักษณ์ ประชาสัมพันธ์

การพัฒนาและการออกแบบบรรจุภัณฑ์ซาไบชูลู บรรจุภัณฑ์ต้นแบบ ใช้เป็นกระดาษเรียบสีน้ำตาลธรรมชาติ ที่มีสัญลักษณ์ใบชูลูให้เห็นช่อง และ ออกแบบตัวอักษรสื่อถึงชื่อผลิตภัณฑ์อย่างชัดเจน ด้านหลังเป็นสรรพคุณของ ใบชา วิธีชงชารับประทาน บอกแหล่งผลิตและวันหมดอายุ ดังภาพที่ 2

การพัฒนาและการออกแบบบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร ผู้วิจัย ได้พัฒนาบรรจุภัณฑ์ต้นแบบขึ้นมาโดยมีลักษณะถุงบรรจุภัณฑ์สามารถบรรจุ ลูกประคบได้อย่างลงตัว ที่ดูได้แสดงชื่อสินค้าและตราสัญลักษณ์สินค้าของชุมชน เพื่อง่ายต่อการจดจำสินค้าของผู้บริโภค และประโยชน์เพิ่มของถุงบรรจุภัณฑ์ ลูกประคบ คือลูกค้าสามารถไปใช้บรรจุสิ่งของอย่างอื่นได้ตามความเหมาะสม ลดการใช้ถุงพลาสติก เนื่องจากถุงบรรจุภัณฑ์ผลิตมาจากผ้าป่านและผ้าดิบ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 2 และ 3 การออกแบบบรรจุภัณฑ์ซาไบชูลู และบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร

การออกแบบบรรจุภัณฑ์สบู่มะเฟือง ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจ
ผลิตภัณฑ์ของใช้ในครัวเรือน ลักษณะของบรรจุภัณฑ์มีดังนี้ โครงสร้างเป็น
กล่องรูปสี่เหลี่ยม เนื่องจากรูปแบบสบู่เป็นสี่เหลี่ยม สามารถจัดเรียงเพื่อการ
จำหน่ายและการขนย้ายได้ง่าย รวมทั้งเมื่อเข้าสู่ระบบการพิมพ์อุตสาหกรรมจะได้
ในราคาที่ถูก สีที่ใช้จะเลือกใช้ตามชนิดของสมุนไพร องค์ประกอบการออกแบบ
และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ต้นแบบ ได้แสดงถึง ประเภทส่วนประกอบหรือส่วนผสม
โดยประมาณ คุณค่าทางสมุนไพร ขั้นตอนหรือวิธีใช้ การเก็บรักษาวันที่ผลิตและ
วันหมดอายุ คำบรรยายสรรพคุณ และข้อมูลเกี่ยวกับผู้ผลิต ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 การออกแบบบรรจุภัณฑ์สบู่มะเฟือง

การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์น้ำสมุนไพรอัญชันพร้อมดื่ม บรรจุ
ภัณฑ์ที่บรรจุน้ำอัญชันมี 2 แบบ คือแบบขวด และแบบแก้ว ในส่วนของฉลาก
มีลักษณะสีสันที่สวยงาม มีรูปแบบชัดเจน บ่งบอกชื่อชุมชนบางหัวเสือ ซึ่งจะเป็น
สื่อประชาสัมพันธ์ทางอ้อมให้สินค้าเป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป ฉลากน้ำดอกอัญชัน
ทั้งชนิดขวดและชนิดแก้ว ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์น้ำสมุนไพรอัญชันพร้อมดื่ม

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร จากผลการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมของผู้วิจัย พบว่าหากสมาชิกลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในเรื่องยาหม่องขนาดได้สมาชิกในกลุ่มสามารถผลิตได้เองตามภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยดั้งเดิม โดยเน้นในเรื่องความสะอาดของวัสดุ อุปกรณ์ และสถานที่ผลิต ทางกลุ่มวิสาหกิจขนาดสุภาพ ก็จะสามารถลดค่าใช้จ่ายได้มาก อีกทั้งสามารถจำหน่ายให้กับลูกค้าที่สนใจได้อีกด้วย การผลิตยาหม่องสูตรตั้งต้น มีวัสดุอุปกรณ์ (ภาพที่ 3) และวิธีการทำ ดังนี้

ยาหม่องสมุนไพรไหลและขมิ้นชัน มีส่วนผสม ดังนี้ วาสลิน 50 กรัม พาราฟิน 20 กรัม ขี้ผึ้ง 20 กรัม โพลสตบดละเอียด 20 กรัม ขมิ้นชันบดละเอียด 10 กรัม น้ำมันระกำ 1 ช้อนโต๊ะ น้ำมันสะระแหน่ 1 ช้อนโต๊ะ เมนทอล 1 ช้อนโต๊ะ การบูร 1 ช้อนโต๊ะ พิมเสน 1 ช้อนโต๊ะ น้ำมันกานพลู 1/4 ช้อนชา และน้ำมันอบเชย 1/4 ช้อนชา

วิธีทำ ใช้ภาชนะโลหะ หรือใช้หม้อตุ๋น ถ้าใช้ภาชนะโลหะควรตั้งบนน้ำเดือด เพราะถ้าตั้งที่ไฟเลย ควรใช้ไฟอ่อนๆ ถ้าไฟแรงกลืนจะระเหยไปหมด นำวาสลิน พาราฟิน ซีผึ้ง ใส่ภาชนะให้ถูกความร้อนจนละลายใส่โพลสตาร์มินชัน น้ำมันระกำ น้ำมันสะระแห่น เมนทอล การบูร พิมเสน น้ำมันกานพลู น้ำมันอบเชย กวนให้ละลายให้หมด แล้วกรอกใส่ขวดโดยกรองผ่านกรวยหรือผ้าขาวบาง เพื่อจะทำให้ยาหม่องไม่หกออกนอกขวด

น้ำมันเสลดพังพอน มีส่วนผสม ดังนี้ น้ำมันเสลดพังพอนหรือน้ำมันเซียว 1 ปอนด์ เมนทอล 150 กรัม พิมเสน 100 กรัม น้ำมันยูคาลิปตัส 3-5 ออนซ์ น้ำมันสะระแห่น 1-2 ออนซ์ และน้ำมันลาเวนเดอร์ 1/2 ออนซ์

วิธีทำ นำพิมเสน น้ำมันยูคาลิปตัส น้ำมันสะระแห่น ผสมกันให้ละลาย จากนั้นผสมเมนทอลลงไปทีละน้อย คนให้เข้ากันจนกว่าเมนทอลจะหมด นำส่วนของน้ำมันเสลดพังพอนผสมกับเครื่องหอมส่วนที่ 2 (พิมเสน น้ำมันยูคาลิปตัส น้ำมันสะระแห่น และเมนทอล) เสร็จแล้วกรองน้ำมันเสลดพังพอนที่ผสมแล้วด้วยผ้าขาวบาง (พับหนา 2 ชั้น) จากนั้นผสมน้ำมันลาเวนเดอร์ เสร็จแล้วบรรจุใส่ภาชนะ

ภาพที่ 6 วัสดุอุปกรณ์ในการทำน้ำมันเสลดพังพอนและยาหม่องสมุนไพร

การออกแบบและพัฒนาสื่อสัญลักษณ์ชุมชนบางหัวเสือ ผู้วิจัยได้ร่วมกับสมาชิกในชุมชน คัดเลือกภาพร่างที่เหมาะสมลงตัว โดยได้ช่วยกันแสดงความคิดเห็นในการออกแบบภาพร่างออกมาเพียง 1 ภาพร่างเท่านั้น ตามมโนทัศน์ของแต่ละคน และหลังจากที่ได้ภาพร่างที่เกิดจากมติของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนแล้ว ผู้วิจัยได้นำภาพร่างสัญลักษณ์ชุมชนบางหัวเสือให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ ช่วยพิจารณาความเหมาะสมในด้านลายเส้น โครงสร้างภาพ และความสมดุลของภาพโดยผู้เชี่ยวชาญได้ให้คำแนะนำ จนกระทั่งได้ภาพร่างที่เหมาะสมที่สุด หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำไปออกแบบต่อด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปจากคอมพิวเตอร์ จนได้สัญลักษณ์ชุมชนบางหัวเสือ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง ซึ่งมีชื่อบอกชุมชนและรูปหัวเสือ เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ในด้านการประชาสัมพันธ์ชุมชน ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ภาพต้นแบบสัญลักษณ์ของชุมชนบางหัวเสือ

ผลความพึงพอใจต่อการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์

จากการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าทั้ง 6 อย่าง ได้นำผลิตภัณฑ์ต้นแบบไปประเมินความพึงพอใจกับชาวบ้านทั่วไป และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวตลาดริมน้ำบางหัวเสือ จำนวน 50 คนต่อผลิตภัณฑ์ พบว่าข้อมูล

พื้นฐานสำหรับผู้ประเมินความพึงพอใจต่อตัวผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบ้านบางหัวเสือทั้ง 6 อย่าง มีดังนี้ จำนวนผู้ประเมินทั้งสิ้น 300 คน เป็นเพศชาย 109 คน เพศหญิงจำนวน 191 คน มีช่วงอายุระหว่าง 26-35 ปี จำนวน 94 คน อายุ 36-45 ปี จำนวน 98 คน อายุ 46-55 ปี จำนวน 102 คน อายุตั้งแต่ 56 ปีเป็นต้นไป จำนวน 6 คน มีสถานภาพโสดจำนวน 115 คน สถานภาพสมรส 169 คน สถานภาพหย่าร้างจำนวน 16 คน มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษาจำนวน 44 คน ระดับมัธยมศึกษาจำนวน 98 คน ระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่าจำนวน 37 คน ระดับปริญญาตรีจำนวน 112 คน และระดับปริญญาโทเป็นต้นไปจำนวน 9 คน

ระดับความพึงพอใจที่มีต่อบรรจุภัณฑ์ซาไบชูลู่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (4.32 ± 0.26) บรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพรโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.08 ± 0.21) บรรจุภัณฑ์สบู่มะเฟือง โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.40 ± 0.27) บรรจุภัณฑ์น้ำอัญชันพร้อมดื่มทั้งบรรจุภัณฑ์ชนิดขวดและชนิดแก้ว โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (4.54 ± 0.29 และ 4.75 ± 0.33 ตามลำดับ) และผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพรและน้ำมันนวดเสลดพังพอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.41 ± 0.25 และ 4.33 ± 0.26 ตามลำดับ) สื่อสัญลักษณ์เพื่อประชาสัมพันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (4.34 ± 0.21)

การสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนและการถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่ชุมชน

ผลการประชุมวิพากษ์แนวทางการพัฒนาชุมชนบางหัวเสือ พบว่าผู้เข้าร่วมการประชุมลงมติถึงความเป็นไปได้ในการนำไปผลิตต่อยอด ได้แก่ บรรจุภัณฑ์ซาไบชูลู่ บรรจุภัณฑ์น้ำอัญชันพร้อมดื่ม และบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร และมีความต้องการรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาอาชีพ สำหรับผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร ได้แก่ ไพลและขมิ้นชันและ

น้ำมันนวดจากเมล็ดฟักพอน การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการทำผลิตภัณฑ์ยาหม่องสมุนไพร ได้จัดขึ้นในวันที่ 23-24 เดือนมิถุนายน 2555 ณ ห้องประชุมโรงเรียนบางหัวเสือ มีสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพและชาวบ้านชุมชนบางหัวเสือที่สนใจเข้าร่วมอบรม จำนวน 30 คน ผู้เข้าร่วมอบรมได้เรียนรู้วัสดุอุปกรณ์ และวิธีการทำยาหม่องสมุนไพร และน้ำมันนวดเมล็ดฟักพอน ตลอดจนเทคนิคต่างๆ (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 การถ่ายทอดเทคโนโลยีการทำยาหม่อง-น้ำมันเมล็ดฟักพอนสมุนไพรสู่ชุมชนบางหัวเสือ

ผลการติดตามประเมินงานต่อยอดเทคโนโลยี นางสาวสุปราณี มีน้อย หนึ่งในสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพบางหัวเสือ โดยรับหน้าที่เป็นวิทยากรให้กับศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) ซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ของตำบลบางหัวเสือ จำนวน 2 ครั้ง ซึ่งเข้ารับการอบรมเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านคนอื่นของตำบลบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับการนำองค์ความรู้ที่ได้รับไปต่อยอดให้เกิดคุณค่าแก่ชุมชนหลังจากที่ได้รับความรู้จากฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการการทำผลิตภัณฑ์ยาหม่อง

สมุนไพโร ดังนี้ “หลังจากที่เราได้รับความรู้จากอาจารย์ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ) พวกเราก็มาทำเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มฯ จนสินค้าเริ่มได้รับความนิยม สามารถใช้นวดภายในร้าน และเริ่มขายออกข้างนอก ทั้งขายส่งและขายปลีก ที่กรมตรวจบัญชี ของจังหวัดสมุทรปราการ และอนามัยบางโป่ง...”

ผู้วิจัยยังพบว่าความรู้ที่ได้ถ่ายทอดให้กับชุมชนไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ เมื่อมีองค์กรอื่นเห็นความสำคัญของการขยายความรู้ มีการให้สมาชิกในกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนอื่น เป็นสิ่งที่ทีมงานวิจัยทุกคนภาคภูมิใจกับจุดเล็กๆ แต่ยิ่งใหญ่ในเรื่องของการแบ่งปัน เอื้อเฟื้อ จากจุดเล็กๆ นี้ ชุมชนบางหัวเสือสามารถพัฒนาตัวเองตามวิถีมุมปัญญาท้องถิ่น สร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เพื่อขยายความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้กับกลุ่มวิสาหกิจขนาดสุภาพบางหัวเสือ

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนส่วนใหญ่เป็นผลิตภัณฑ์เป็นประเภทที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ที่มีส่วนประกอบจากสมุนไพรซึ่งหาได้จากภายในชุมชน แต่ผลิตภัณฑ์ของชุมชนขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตราสินค้าให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย การนำตราสัญลักษณ์ของชุมชนไปทำหน้าที่เป็นสื่อประชาสัมพันธ์บนฉลากสินค้า ที่ชุมชนได้ผลิตขึ้นมา ได้แก่ บรรจุกัญชาขลุ่ย น้ำมันเมล็ดพืงพอน สมูมะเฟือง ลูกประคบสมุนไพโร และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม บรรจุกัญชาสามารถช่วยส่งเสริมการขายด้วยเอกลักษณ์ของบรรจุกัญชาเอง ถือเป็น การประชาสัมพันธ์การสร้างจุดเด่นในตัวบรรจุกัญชา ทำให้ผู้ซื้อสามารถทราบได้ว่ากลุ่มผู้ผลิตเป็นใคร ผลิตที่ไหน ผลิตเมื่อไร ราคาเท่าไร และมีส่วนประกอบอะไรบ้าง เมื่อต้องการกลับมาซื้ออีกซื้อได้ที่ไหน ทำให้ผู้ซื้อมีความมั่นใจเมื่อตัดสินใจซื้อ

ต้นทุนทางสังคมที่มีต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าของชุมชนบางหัวเสื่อ ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ใบขลุ่ย ดอกอัญชัน มะเฟือง สมุนไพรต่างๆ ฯลฯ และภูมิปัญญาชาวบ้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาการใช้สมุนไพร บำบัด การนวดประคบ และชาดื่มเพื่อสุขภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาพัฒนา โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นมาเป็นวัตถุดิบให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าสูงสุด เพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน นำไปสู่การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพ และกลุ่มวิสาหกิจผลิตภัณฑ์ในครัวเรือน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบางหัวเสื่อ ที่สมาชิกในกลุ่มต้องการที่จะรับการช่วยเหลือจากผู้วิจัยเพื่อศึกษาหาแนวทางและรูปแบบพัฒนาและสร้างมูลค่าของผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น มีคุณภาพ มีจุดเด่น มีเอกลักษณ์

กลุ่มนวดสุขภาพบางหัวเสื่อ เป็นหนึ่งในวิสาหกิจชุมชนบางหัวเสื่อที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ และมีความสามัคคี จากการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมนวดแผนไทย โดยส่วนใหญ่ผู้มาใช้บริการคือ สมาชิกในชุมชนที่มีปัญหาปวดเมื่อย เคล็ด ขัดยอก ฯลฯ โดยศูนย์กลางของกิจกรรมจะมีสมาชิกในกลุ่มหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนมาเข้าเวรอยู่ที่กลุ่ม เพื่อคอยบริการลูกค้า ในลักษณะของกิจกรรมเสริมจากอาชีพหลัก นอกจากนี้ยังผลิตภัณฑ์เพื่อการจำหน่ายทางอ้อม เช่น ยาหม่อง สมุนไพร ยาต้มสมุนไพร น้ำมันนวดผ่อนคลาย และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เป็นการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และการเพิ่มกลุ่มลูกค้ามากขึ้น จะเห็นได้ว่าผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนส่วนใหญ่ได้ถูกพัฒนาขึ้นโดยอาศัย การมีส่วนร่วมของชุมชน การพึ่งพาตนเอง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตั้งแต่กระบวนการการผลิต ที่ใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านร่วมกับความรู้สมัยใหม่ อาศัยวัตถุดิบที่มีในชุมชน มาพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ และปรับปรุงให้มีเอกลักษณ์จากรูปแบบตราสัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ชุมชนเพื่อนำมาใช้ในรูปแบบบรรจุภัณฑ์ เป็นการโฆษณาประชาสัมพันธ์อีกช่องทางหนึ่ง เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดจำหน่าย และการใช้ประโยชน์

รูปแบบการทำงานจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่ร่วมกันเสนอความคิดเห็นต่อการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ ตามความเหมาะสมของผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบางหัวเสือ ทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มบรรจุภัณฑ์ ประกอบด้วย ขาใบขลุ่ ลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม กลุ่มผลิตภัณฑ์คือน้ำมันหม่องนวดสมุนไพร และกลุ่มผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ คือการออกแบบสัญลักษณ์รูปแบบหัวเสือเพื่อการประชาสัมพันธ์ ความพึงพอใจต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทั้ง 6 อย่างของนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในชุมชน พบว่าลูกประคบสมุนไพร สบู่มะเฟือง น้ำมันหม่องนวดสมุนไพร และแบบสัญลักษณ์อยู่ในระดับมาก ส่วนขาใบขลุ่ และน้ำอัญชันพร้อมดื่ม อยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงการพัฒนารูปแบบบรรจุภัณฑ์และตัวผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นที่ยอมรับ และมีส่วนช่วยเพิ่มความเชื่อมั่นแก่ผู้บริโภคมากยิ่งขึ้น

ความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนต่อการบริการถ่ายทอดเทคโนโลยีเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน เป็นการลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ ซึ่งทางสมาชิกในชุมชนบางหัวเสือ ได้เสนอความต้องการฝึกอบรมหม่องนวดสมุนไพร จากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ เกล็ดฟังพอนขมิ้น และไพล เนื่องจากทางกลุ่มวิสาหกิจนวดสุขภาพต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อหม่องนวดในราคาค่อนข้างสูง ทำให้ได้ข้อสรุปถึงความต้องการพัฒนา ผลิตภัณฑ์หม่องนวดสมุนไพร โดยการสร้างขีดความสามารถด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสมุนไพรที่ใช้ในการฝึกอบรมครั้งนี้ ได้ใช้สมุนไพรที่มีปลูกอยู่ในชุมชนบางหัวเสือ ทำให้สมาชิกกลุ่มเห็นความสำคัญของการนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์ ให้สามารถนำความรู้ไปพัฒนาตัวเอง สร้างสรรค์เศรษฐกิจชุมชน เพื่อความยั่งยืนและพอเพียง การผลิตผลิตภัณฑ์นวดสุขภาพเพื่อต่อยอดการพัฒนาอาชีพในชุมชน ไม่เพียงแต่ลดรายจ่ายเพิ่มรายได้จากการจำหน่ายตัวผลิตภัณฑ์ชุมชนอีกช่องทางหนึ่ง ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดเป็นอาชีพเสริมให้กับสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน การดำเนินงาน

ทุกขั้นตอนอาศัยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในชุมชนและยังถ่ายทอดไปยังนอกชุมชน ทำให้เกิดชุมชนเข้มแข็ง พึ่งตนเอง และมีส่วนร่วมในการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็งของ อุทัย และ อรศรี (2540) และการมีส่วนร่วมกันในการพัฒนาต่อยอดและสร้างขีดความสามารถในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนบางหัวเสื่อมีความสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ พิรธร และคณะ (2552) และ ล้ายอง และวันทนา (2551) ที่บุคคลในชุมชนได้ร่วมกันคิด วางแผนดำเนินการ แก้ไขกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้บุคคลและผู้แทนของกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่อยู่ในการชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางในการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชน และร่วมรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

การตลาดของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางหัวเสื่อยังเป็นตลาดภายในชุมชน เป็นไปในลักษณะการอุดหนุนซึ่งกันและกัน โดยอาศัยการจำหน่ายบริเวณตลาดริมน้ำบางหัวเสื่อ เฉพาะในวันเสาร์ – อาทิตย์ เท่านั้น และการฝากสินค้าไปจำหน่ายในบริษัท หรือ โรงงานที่บุคคลในครอบครัวทำงานอยู่ หากแต่ชุมชนก็ไม่ได้เสี่ยงต่อการผลิตสินค้าล้นตลาด เพราะเป้าหมายเริ่มต้นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชน คือ ต้องการพึ่งตนเอง ลดรายได้ และจำหน่ายสินค้าเพื่อเพิ่มรายได้ในครอบครัว การต่อยอดจำหน่ายไปยังตลาดภายนอกชุมชนเป็นการพัฒนาสินค้าของทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อย่างค่อยเป็นค่อยไป และเดินหน้าอย่างมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดศักยภาพการสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนของ อนุชาติ และ อุทัย (2539)

ข้อสรุป รูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงมีดังนี้

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้สามารถประกอบเป็นอาชีพด้วยการพึ่งพาตนเองนั้น พื้นฐานที่สำคัญจำเป็นต้องให้ชุมชนรู้จักสภาพของตัวเอง รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยการให้ชุมชนทำการวิเคราะห์ตนเอง เพื่อให้เห็นถึงสภาพปัญหา โดยการรู้จักแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาสที่เป็นไปได้ อันจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนได้ด้วยตนเอง โดยมีจุดเน้นที่การพึ่งพาตนเอง และใช้ผลิตภัณฑ์ที่ทำเองในชุมชน

2. ชุมชนบางหัวเสือได้พยายามใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด นำมาผ่านการร่วมแรงร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลหลายสถานภาพในสิ่งที่จะสร้างประโยชน์สุขของคนส่วนรวม และความก้าวหน้าของชุมชนอย่างมีเหตุผลโดยอาศัยสติปัญญา ความสามารถของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และบนพื้นฐานของความซื่อสัตย์สุจริต อดกลั้นต่อการกระทบกระทั่ง ขยันหมั่นเพียร และมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือแบ่งปันกันระหว่างสมาชิกชุมชน จนนำไปสู่ความสามัคคีของคนในชุมชนซึ่งเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน จนนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนที่สมดุลและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ จนกระทั่งสามารถพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับการประยุกต์ใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงระดับชุมชน (คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง, 2550)

3. การทำงานของผู้วิจัยร่วมกับการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายทั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ และตัวแทนโครงการรักษาสีสร้างคน 84 ตำบลวิถีพอเพียง ของบริษัท ปตท.จำกัด (มหาชน) ซึ่งเป็นการทำงานแบบบูรณาการเพื่อประโยชน์สูงสุดของชุมชน เน้นความพอเพียงที่ยั่งยืน ซึ่งปัจจัยแห่งความสำเร็จเกิดจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน ชาวบ้านและทีมนักวิจัยเกิดความรู้ และ

ปัญญา ซึ่งเป็นช่องทางที่จะนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน เมื่อกลุ่มที่เลี้ยงจากภายนอกถอนตัวออกมา ชาวบ้านก็สามารถดำรงอยู่ตามวิถีใหม่ ซึ่งเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้และพัฒนาสู่ นอกจากนี้ การทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ เป็นเข็มทิศนำทางสู่การพัฒนาชุมชนของตนเอง อีกทั้งชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ในระดับชุมชน มีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้รับ โดยที่ชุมชนบางหัวเสือได้มีแผนการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนเพื่อการรักษาองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เกิดการบูรณาการทำงานร่วมกัน จากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนตลอดจนสถานบันการศึกษา และสุดท้ายปัจจัยแห่งความสำเร็จ คือ การที่ช่วยสร้างกระแสและส่งเสริมให้ชุมชนได้ตระหนักรู้ถึงปัญหาของตัวเองและนำมาวิเคราะห์ปัจจัยสู่ความสำเร็จถึงการมีชีวิตอย่างมีความสุข อยู่อย่างพอเพียงตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงปราศจากหนี้สินและสามารถขับเคลื่อนชุมชน ได้เรียนรู้ตามระบบข้อมูลที่มีอยู่เรียกว่า การจัดการความรู้ หรือ Knowledge Management

ข้อเสนอแนะ

ควรส่งเสริมให้ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้มีมาตรฐานสามารถส่งไปจำหน่ายตลาดนอกชุมชนได้ โดยการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มหรือองค์กรนอกชุมชน การนำผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนผลิตส่งไปยังหน่วยงานที่สามารถทดสอบและให้ผลการรับรองโดยสำนักงานมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (สมอ.) ได้กำหนดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ผลิตชุมชนในการผลิตสินค้าให้มีคุณภาพ เพราะมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนสามารถส่งเสริมด้านการตลาดของผลิตภัณฑ์ ให้เป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภคในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ชุมชน เน้นให้มีการพัฒนาแบบยั่งยืน กลุ่มวิสาหกิจควรสร้างเครือข่ายองค์กรทั้งในชุมชนและนอกชุมชนเพื่อประโยชน์ในด้านการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถสร้างความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ควรมีการศึกษาและวิเคราะห์การเข้าถึงองค์ความรู้

สมัยใหม่ แหล่งเงินทุน ตลอดถึงการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการ การผลิต และการตลาดของผลิตภัณฑ์ชุมชน ศึกษารูปแบบการบริหารจัดการ และดัชนีความสำเร็จผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนเพื่อให้ชุมชนอื่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปกำหนดนโยบาย วางแผน และสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนา วิสาหกิจชุมชนตามบริบทของตนเอง ศึกษาความร่วมมือการพัฒนาสินค้าชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อกำหนดทิศทางมาตรการต่างๆ ในการส่งเสริมการผลิต การลงทุน และช่องทางการตลาด และศึกษาแนวทางการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ สินค้าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทของสังคมกึ่งเมืองกึ่งชนบท

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการโครงการรักษัป่า สร้างคน 84 ตำบล วิถีพอเพียง. (2555). **ตำบล บางหัวเสือ อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง: พลิกวิถีชีวิต คื่นคุณภาพชีวิตที่ดีสู่ชุมชน.** กรุงเทพฯ: บริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน).
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง. (2550). **การประยุกต์ใช้หลัก เศรษฐกิจพอเพียง.** กรุงเทพฯ: กลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงาน คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ.
- นุกูล บำรุงไทย, พรรณนุภา นพรัตน์ และ วัฒนา ภู่อเล็ก. (2543). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนแบบพึ่งตนเองของจังหวัดตาก.** พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พีรธร บุญยรัตน์พันธุ์, บุญส่ง กวยเงิน และ พัฒน์ศักดิ์ กระต่ายน้อย. (2552). **กระบวนการทำงานในชุมชนแบบมีส่วนร่วม.** พิษณุโลก : สถาบัน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน มหาวิทยาลัยนเรศวร.

- ลายอง ปลั่งกลาง และ วันทนา เนาว์วัน. (2551). การศึกษาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนไทย-มุสลิม. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเชียงใหม่. (2556). การยกระดับสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และเพิ่มช่องทางการตลาดเชิงรุก. เชียงใหม่: ที่ว่าการจังหวัดเชียงใหม่.
- อนุชาติ พวงสาลี และ อรทัย อัจฉา. (2539). การพัฒนาเครื่องชีวิตคุณภาพชีวิตและสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อุทัย ดุลยเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540). ระบบการศึกษากับชุมชน: ครอบคลุมความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อมรรัตน์ อนันต์วรพงษ์, จิราภรณ์ สัพทานนท์ และ จันทร์พร ช่วงโชติ. (2555). การพัฒนาศักยภาพสินค้าชุมชนเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตชุมชนบางหัวเสือ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ในการประชุมวิชาการระดับชาติเทคโนโลยีเชิงสร้างสรรค์ ราชชมงคลกรุงเทพ 2555: กลุ่มอุตสาหกรรมบริการ. วันที่ 22-24 สิงหาคม พ.ศ.2555. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ.